

Fórum

TÓTH PÉTER BENJAMIN

Okok és gyógymódok – az online tartalompia

Az előző számban olvashattunk összefoglalót a szerzői jogi jogvényesítés aktuális kérdéseiben tartott konferenciáról.¹ Az egyik előadó, Bodó Balázs most könyv alakban is megjelenő doktori disszertációját² foglalta össze röviden, ami a kalózkodás jelenségének gazdasági és kulturális vetületével is foglalkozik, ezen belül is kifejezetten az előző 10 év feketepiaci robbanásáról.

Hogy mi történt ebben az időszakban, az talán közismert: a fogyasztók kultúraélvezeti szokásai jelentősen átalakultak, amiben az ingyenes, ám jogsértő internetes források vitték (és viszik) a prímet. A szerzői jogvényesítés nagyrészt sikertelen volt, üzleti modellekkel pedig a tartalomipar elkésve és nehézkesen reagált, ami miatt a mai napig kétséges, hogy lesz-e valódi, legális online tartalompia Európában, illetve a világ más pontjain.

Nem tisztem a filmgyártók, hangfelvétel-kiadók védelme; de bárki észreveheti, hogy fantasztikus üzletemberek dolgoznak náluk – elég csak az ún. filmforgalmazási ablakokra gondolni, hogy a bevétel maximalizálása érdekében hogyan szólít meg újabb és újabb közönségeket a film. Feltételezhetjük vajon, hogy ezek a vállalatok és a náluk dolgozó marketingguruk hirtelen elvesztették józan ítélőképességüket?

Véleményem szerint más a helyzet. Három ok együttes hatása vezetett a jelenlegi helyzethez:

Három ok együttes hatása vezetett a jelenlegi helyzethez.

Első ok: rossz helyzetfelismerés

Bodó Balázs alaptézise, hogy „*ha rést támad a jogosultak által biztosított kínálat és a fogyasztók által megjelenített kereslet elvárásai között, akkor ezt a rést – jobb híján – kalózkodók fogják betölteni.*”³

Miért nem tudják, miért nem tudták az inkumbensek ezt az egyszerű tény felismerni? A fenti gondolatból pedig következne: ha megjelenik a kalózkodás, az önmagában elégséges jelzés kellene legyen arra nézve, hogy rést támadt a kínálat és az elvárások között.

Véleményem szerint azért, mert kalózkodás, feketekereskedelem mindig létezik, akkor is, ha egy piac legnagyobb része egyébként békésen és kiegyensúlyozottan működik. A kulturális területről két egyszerű példa:

– Magyarországon a televíziók zenés műsoraihoz a szerzők jogát igen könnyen és nem túl drágán meg lehet szerezni az Artisjustól, és ez a piac meglehetősen jól működik – mégis volt olyan csatorna (a Budapest TV), amely megpróbált jogdíjfizetés nélkül működni, illetve van olyan csatorna is, amely országról országra költözteti székhelyét, hogy mindenhol elkerülje a díjfizetést.

– Miközben kedvezőbbnél kedvezőbb kábeltévé-előfizetési ajánlatokban dúskál minden magyar háztartás – mégis vannak olyanok, akik lopják a jelet.

Mert a kereslet elvárása egyszerűen megfogalmazható: minél jobb minőséget minél olcsóbban! És ettől szükségszerűen mindig eltér a kínálat, hiszen mindig lehetne jobb minőséget olcsóbban (például ingyen) nyújtani.

Ahogy a köznyelvi bölcsesség tartja: „Nem lopnál autót...!” – „Nem, de ha lehetne, azt is letölteném inkább!”

A kulturális tartalmak területén a kalózkodás hosszú ideje a megszokott üzletmenet velejárója. Mivel a másolatkészítés nagyon egyszerű és a kereslet óriási, a kulturális ipar kulcsszereplői, az üzleti modelleket elsősorban meghatározó előállítók/kiadók hozzászóltak ehhez a harchoz.

Álláspontom szerint éppen ebben kereshető a 2000-es évek rossz üzleti reakcióinak az egyik oka: rosszul mérték fel az újabb, szokásosnak látszó kalózkodási hullámot, és hagyományos eszközökkel reagáltak.⁴

Második ok: a status quo felborulása

Amikor egy nyugalmi helyzetben lévő piac külső hatásra megroppan, minden szereplője igyekszik megerősíteni a pozícióját. Ez minden bizonnyal a földi élet természetéből fakadó törvényszerűség, ami a kulturális iparra is igaz. Az internet által hozott társadalmi és piaci változások azonban egyszerre túl sok fronton érték az iparágat. Ráadásul ezzel időben egybeesett a globalizált kereskedelem olyan kézzel fogható felgyorsulása, ami korábban elképzelhetetlen volt.

Miközben tehát a kulturális ipar a területét érő talán legnagyobb horderejű kihívásra választ kellett találnon, annak szereplői egymással kezdtek el harcolni. A piac mind nagyobb része a kezelhetetlen fekete zónába tartozott, de a globális szereplők a reménybeli legális piac tortájának szeleteiért harcoltak.

Ennek egyik következménye zenei területen a kívülről talán nem is érzékelhető hatalmi harc a legnagyobb repertoárral bíró multinacionális „major” hangfelvétel-kiadók (labels) és a major zeneműkiadók (music publishers) között.

Sokan összetévesztik a zeneipar ezen két szereplőjét, pedig alapvetően eltérő tevékenységet folytatnak. A „lemezkiaadó” hangfelvételek gyártásával és forgalmazásával foglalkozik; ennek során a felvételen közreműködő előadókkal (zenészekkel, énekesekkel) közvetlen szerződést köt. A „zeneműkiadó” (music publisher) ezzel szemben a zenék szerzőivel köt szerződést, vállalva, hogy népszerűsíti, promótálja a szerzőt üzleti kapcsolatai révén. A szerző ezért cserébe rendszerint lemond jogdíjainak egy részéről a zeneműkiadó javára, illetve egyes országokban bizonyos jogait teljesen átruhazza a zeneműkiadóra.⁵

A fizikai hordozók kereskedelmének visszaesésével a hangfelvétel-kiadók veszítettek jelentőségükből, míg a nagy cégcsoportokon belül a megbízhatóbb, kiegyensúlyozottabb bevételt hozó zeneműkiadók mind nagyobb szerepre tettek szert. Ezek a zeneműkiadók aztán a zeneszerzők évszázados jogkezelési rendszerét, a helyi jogkezelő szervezetek működését is kikezdtek, a piaci szereplők által megszokott „egyablakos jogosítás” helyett szétértve a világrepertoárt. (Pl. egy zeneműkiadó, az EMI angol–amerikai szerzőivel kötött szerződésekből származó jogainak határon átnyúló kezelése külön szervezetet hozott létre.)⁶

¹ A szerző stratégiai és kommunikációs igazgató az Artisjustól.

A zenei területen egy jogszerű, minden lehetséges zeneművet szolgálta-
tó, határokon átnyúló online tartalomszolgáltatás gazdája több millió szerző
és zeneműkiadó, előadó és hangfelvétel-előállító jogát kell tisztázza, úgy,
hogy közben ezek a szereplők egymással versengve próbálják megvetni a
lábkukat a digitális jövőben. Az egyszerűsödés helyett ez mind több jogosítá-
si platformhoz vezet, ami még a korábbi, „minden országban engedélyt kell
kérni” rendszerhez képest is nehezekebb.

Ez a második ok, és azt gondolom, hogy a zeneipar válságának bekövet-
kezése ennyiben szükségszerű és elkerülhetetlen volt.⁷

Harmadik ok: az Európai Bizottság tévedése

Az Európai Bizottság 2005-ben részletes munkaanyagban foglalkozott a
határon átnyúló zenei online szolgáltatások jövőjével. Ezzel egy időben kö-
vetkezett az Online Ajánlás⁸, majd a CISAC-ügyben hozott versenyjogi hatá-
rozat.

A munkaanyag megállapította, hogy az Egyesült Államokban jelentősen
nagyobb az online tartalompia, mint Európában.

Sajnos azonban a bizottsági anyag már rögtön első oldalának első bekez-
désében rosszul fektette le az alapokat. Anélkül, hogy e helyzet komplex
okait⁹ valóban megkereste és gyökeresen kezelte volna, arra az egyszerű
következtetésre jutott, hogy „az online tartalomszolgáltatások részére nyúj-
tott európai hatályú szerzői jogi engedélyek hiánya az ilyen szolgáltatások
elindulását nehezíti teszi.”¹⁰

Nos, a zeneszerzők és szövegírók jogainak kezelése valóban összetett,
nehézkés volt 2005-ben az Európai Unió belüli (és azóta még összetettebb
és még nehezekebb lett, mert a Bizottság ezt az egyetlen felismert okot is
rosszul kezelte, és a piacon belüli széthúzásokat úgy erősítette fel, hogy im-
már kaotikussá is vált a határon átnyúló tartalomszolgáltatások jogosítása).
De már akkor is világos volt, hogy sok egyéb probléma is van, ami gátolja az
egységes európai tartalompia kialakulását. Egyrészt a társadalom techni-
kai képzettsége és az internet-penetráció jelentősen eltér. Másrészt: míg az
amerikai piac egységes nyelven működő egységes kulturális közeget jelent,
addig az európai piac nagyon diverzifikált. Ha csak a közép-európai régió
könnyűzenei piacát nézzük: a fogyasztás egyik fele a közös angol-amerikai
könnyűzene, a másik fele pedig helyi könnyűzene – de az egyes országok
helyi repertoárjai között minimális az átjárhatóság. Pech, gondolhatnánk. De
mondhatjuk azt is, ez az a kulturális sokszínűség, amiért szeretünk itt élni.

Nekünk, az Unió keleti végein élőknek még további okok is nehezítik az
életünket: itt van a közös valuta hiánya, a piacaink alacsony vásárlóereje, a
fogyasztók gyér bankkártya-használati szokásai, az eltérő adórendszerek,
és a többi körülmény, amelyek együtt még inkább vezetnek a legális szolgá-
ltatások hiányához.

Ha a Bizottság ezeket a tényezőket 2005-ben mind felmérte volna, és
nem egyetlen részproblémára összpontosított volna, ma talán máshol tartá-
nánk.

Merre tovább?

A jövő irányait tekintve látszólag kemény ellentét feszül a kulturális ipar
szereplői és az internetszolgáltatók (ISP) között.

Detrekői Zsuzsa, az egyik legnagyobb magyar ISP jogásza szerint hibás
út a közvetítő szolgáltatók „kényszerítése” az együttműködésre: „Álszent és
kontraproduktív dolog (...) csak a jogérvényesítésről beszélni, és csak a
P2P hálózatokat okolni, addig, amíg nem teremtik meg a lehetőségét,
hogy az alternatívát jelentő legális szolgáltatások is hatékonyan működhes-
senek (...)”¹¹

Ezzel szemben a hangfelvétel-kiadók rendszerint elmondják, hogy az ille-
gális források annyira kiszívják a keresletet, hogy ezek visszaszorításáig
aligha várható sikeres legális tartalomszolgáltatási modell.¹²

Valójában azonban ez a két nézet
könnyen összeegyeztethető. Szükség
van jó minőségű, elérhető árú legális
szolgáltatásokra, hiszen ezek nélkül
nincs értelme fellépni a jogsértések el-
len. A legális szolgáltatások támogatá-
sa mellett viszont szükség van a jogér-
vényesítésre is, különben az illegális szolgáltatások tényleg elszívják a leve-
gőt. E két lépésnek tehát egyszerre kell megtörténnie, és erre – a népszerű
tévhitel szemben – véleményem szerint alkalmas eszköz lehet a büntetőjogi

**Szükség van jó minőségű, elérhető árú legális szolgáltatásokra, his-
zen ezek nélkül nincs értelme fellépni a jogsértések ellen. A legális
szolgáltatások támogatása mellett viszont szükség van a jogérvé-
nyesítésre is, különben az illegális szolgáltatások tényleg elszívják
a levegőt.**

fellépéseket erősen puhító, inkább oktató célzatú francia „fokozatos válasz”
rendszer.¹³

Az, hogy a megoldásnak valamilyen módon kulcsszereplői lesznek az
internetszolgáltatók, véleményem szerint egészen biztos. A szerzői jog terü-
letén az ilyen köztes szereplők együttműködése régóta létező valóság: a
hangfelvételeket gyártó „bérscsozorosító üzemek” a jogkezelő szervezetek-
kel kötött megállapodásukban vállalják, hogy csak a legális mennyiséget
gyártják le egy-egy hordozóból. A terméket bérbeadó kultúrházak is törőd-
nek azzal, hogy náluk szerzői jogot sértő felhasználások ne történjenek; és
a sort hosszan lehetne folytatni. Ezt a jelenséget a jogérvényesítési irány-
elv¹⁴ és annak nyomán a magyar szerzői jogi törvény¹⁵ is legitimálja.

A jogi érvelésnél fontosabb, hogy – tetszik vagy sem – az ISP-k ma már
mindenképpen részesei a kulturális ipari értékláncnak, egyszerűen azért,
mert tevékenységükkel vagy tétlenségükkel mindenképpen befolyásolják a
többi szereplőt. Ez véleményem szerint nagyon súlyos társadalmi felelősség-
get helyez a vállukra, és úgy érzem, európai szinten ezt a felelősséget még
nem tudatosították magukban.

Azt már látjuk, hogy ezek a szolgáltatók részesei a problémának. Az vi-
szont még sokáig kérdés marad, hogy pontosan milyen módon lesznek ré-
szesei a megoldásnak – a felelősségüket szabályozó elektronikus kereske-
delmi irányelv mindenestre éppen vizsgálat alatt áll Európában.¹⁶ Az Euró-
pai Bizottság 2010. decemberi közleménye¹⁷ a jogérvényesítési irányelvről
kiterjedten szól a közvetítő szolgáltatókról, és egyáltalán nem utasítja el e
közvetítők jobb bevonásának lehetőségét az internetes tartalomszolgáltató-
sok kihívásában.

Internetes átalánydíj

Mi legyen akkor, ha hiába várunk arra, hogy megnyílnak a legális tartal-
omszolgáltatási csatornák széles körben elérhető módon? Vajon az
internet-előfizetésekbe épített átalánydíj megoldást hozhat a tartalomipar
számára, mint azt sok szereplő gondolja? Bodó Balázs álláspontja szerint
nem, és egyet kell értenem vele, további ellenérveket sorolva e megoldás-
sal szemben.

Elsőként itt van a nemzetközi szerzői jogi egyezmények és az arra épülő
európai szabályok rendszere; a szerzői joggal foglalkozó jogászok többsége
szerint az internetes átalánydíj beleütközne abba az alapelvbe, hogy a szer-
zői jog kizárólagos jog, melynek ez meg nem engedett korlátja lenne.

Másodszor: sok szerzői és szomszédos jogi jogosult fél attól, hogy a kizá-
rólagos jogok elvesztése hosszú távon hátrányos helyzetbe hozza őket. Ha
jogukból csak egy díjigény marad, azt állami oldalról könnyen befolyásolni
lehet, a díj akár drasztikus csökkenésének nem lesznek piaci gátjai, csak
politikai.

Harmadszor: A fogyasztók ellenérzése az üres hordozó díj megoldásával
szemben – amely egyébként mentesíti őket magánmásolásai jogi követke-
zményei alól – jól mutatja, hogy az emberek csak azért a szolgáltatásért sze-
retnek fizetni, aminél közvetlenül érzik, hogy azt igénybe vették. Ha a szol-
gáltatás és a fizetendő összeg túl távol kerül egymástól, az ellenérzést szül
benne, még akkor is, ha ennek a megoldásnak az összesített költségei ala-
csonyabbak számára, mint egy piaci alapú hozzáférés esetén lenne.

Negyedszer: A díj igazságos és/vagy pontos felosztása nemcsak nagyon
nehéz lenne, de hosszú időre háborús állapotot kódolna be az egyes jogosulti
csoportok között. Még a kizárólagos jogok rendszerében is gondot okoz az
egyes szerzői vagy szomszédos jogok értékének egymáshoz való viszonya.
Egy átalánydíjas rendszerben ezt az arányt megállapítani csak hosszas küz-
delmek árán lehetne – és aztán az összeget az egyes jogosultak között is fel
kellene osztani pontosan, ami nem könnyű feladat.

Ezért az internetes átalánydíj csak szükségmegoldásként, végső esetben
vállalható.

Azzal az érveléssel azonban, hogy egy
ilyen díj a tartalomszolgáltatók közti
versenyt megfojtaná, és ezzel a szol-
gáltatások színvonala nem fejlődne to-
vább, nem értek egyet. Ha olyan meg-
oldást fogadna el a jogalkotó, hogy a
fogyasztók által fizetett internetes áta-
lánydíjért cserébe minden, fogyasztókat célzó internetes felhasználás jog-
szerűvé válik (törvényi engedély vagy „global licence”), a verseny a szolgál-
tatók között fennmaradna, sőt: megerősödne. Az történelem ugyanis, hogy

ezek a szolgáltatások változatlanul megpróbálnának a legszélesebb közönséghez a legjobb szolgáltatással eljutni, csak a jogok tisztázásának költségeit levénné a vállalkról a jogalkotó. A verseny tehát nem abban zajlana, hogy ki képes a rengeteg jogosítási adminisztratív feladatnak megfelelni, hanem kizárólag a szolgáltatás minőségében és árazásában.

Összefoglalva tehát: az internetes átalánydíj gondolata nem az ördögtől

való; jó elképzelés lehetne az internetes felhasználások rövid távú monetizálására, és a tartalomszolgáltatások versenyét sem feltétlenül csorbítaná. Ugyanakkor a fenti ellenérvek súlyát erősebbnek gondolom. Marad tehát a legális szolgáltatások támogatása és megerősítése, mint egyetlen lehetséges út, amely – ne legyenek kétségeink – még mindig hosszúnak és rögösnek látszik.

Jegyzetek

- 1 Gyenge Anikó, Bodó Balázs, Detrekői Zsuzsa, Békés Gergely: A szerzői jogi jogérvényesítés aktuális kérdései. Összefoglaló a PRK Partners, a Pécsi Tudományegyetem és a Central European University konferenciasorozatának nyitó rendezvényéről, in: Infokommunikáció és Jog 2010/6, 203–208.p.
- 2 Bodó Balázs: Szükség törvényt bont – a kalózok szerepe a kulturális termelés és csere folyamataiban a könyvnyomtatástól a peer-to-peer hálózatokig. Budapest, 2011.
- 3 Bodó Balázs: Okok és tünetek – hol van árazási probléma az online piacon?, in: Infokommunikáció és Jog 2010/6, 204–205. p.
- 4 Mellékes kérdés, ezért csak ide, a jegyzetbe kívánok: az IFPI kalózzellenes igazgatója egy 2010 őszi előadásában hallottam, hogy szerinte „2000-ben senki nem tudta volna megmondani, hogy ide vezet a Napster által elindított folyamat.” (Jeremy Banks előadása, Central and Eastern European Music Publishers Conference, 2010. szeptember 16.)
Pedig még innen Magyarországról is világosan látszott mindez, ha egy akkor frissen végzett jogász élete első előadásában is ezt mondhatta: „Ha a zenéhez mind a tartalomszolgáltatók, mind általuk a közvetlen felhasználók elfogadható feltételekkel juthatnak hozzá, akkor a csak kevéssel kedvezőbb jogellenes felhasználásokat ki lehet küszöbölni. Hozzá kell azonban tennem, hogy ez sokkal inkább érhető el érdekegyeztetésekkel, mint szigorú büntetőjogi fellépéssel.” (Tóth Péter Benjamin előadása: Szerzői jogok az interneten, az Európai Jogakadémia „Az információs társadalom európai és hazai jogi szabályozása” c. konferenciáján, 2000. szeptember 26.)
- 5 Amerikában a szerzők ún. mechanikai jogainak, tehát hangfelvétel-kiadáshoz és hasonló többszörözésekhez kötődő jogainak kezelését legnagyobb részben ilyen zeneműkiadók látják el, mégpedig jogtulajdonosként – míg pl. Európában ezeket a jogokat az Artisjus és a hasonló jogkezelő szervezetek kezelik, a zeneműkiadók pedig nem jogtulajdonosként, hanem csak jogdíjrészesként állnak a kifizetési oldalon.
- 6 www.celas.eu
- 7 2011 során várható az Európai Unióban egy új irányelv vagy rendelet elfogadása a határon átnyúló online felhasználások szerzői jogkezelésének terén; az előzetes információk alapján a Bizottságon belül nagy a bizonytalanság, a különböző főigazgatóságok nem értenek egyet az alapelveket illetően sem. http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/management/management_en.htm
- 8 Comission Recommendation on collective cross-border management of copyright and related rights for legitimate online music services, 2005/737/EC
- 9 „Nyilván összetett kérdés, hogy miért nem tudnak életképesen működni ezek a P2P-nek alternatívát jelentő szolgáltatások, egyrészt kétségtelen, hogy a magyar piac kicsi mérete nem segíti elő a gazdaságos működést, másrészt az is valószínű, hogy a nem eléggé felhasználóbarát felületek is elriasztják a felhasználókat, és hátráltatják a hatékony működést...” Detrekői Zsuzsa: A szerzői jogérvényesítés aktuális kérdései, in: Infokommunikáció és jog, 2010/6., 206–207. p.
- 10 Bizottsági munkaanyag: „Study on a Community Initiative on the Cross-border Collective Management of Copyright, Brüsszel, 2005. július 7., http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/management/study-collectivemgmt_en.pdf
- 11 Detrekői Zsuzsa: A szerzői jogérvényesítés aktuális kérdései, in: Infokommunikáció és jog, 2010/6., 206–207. p.
- 12 „A lemezipar nem vész el, csak átalakul.” – interjú Geszti Margittal, a Sony BMG ügyvezető igazgatójával, Artisjus Évkönyv 2010, 26–28. p.
- 13 Ennek végső változatában sikerült az alkotmányossági és adatvédelmi aggályokat is kiküszöbölni: az internethozzáférést korlátozó végső szankciót csak bíróság rendelheti el – külön, gyorsított eljárásban, és a felhasználó személyes adataihoz a szerzői jogosultak nem férhetnek hozzá.
- 14 2004/48/EK irányelv a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről
- 15 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról, 94. § (3)–(6) bek.
- 16 http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2010/e-commerce_en.htm
- 17 A Bizottság Közleménye a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004. április 29-i 2004/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv alkalmazásáról [SEC(2010) 1589 végleges]